

NÁVRH ZÁKONÍKU KARLA IV., T. ZV. MAJESTAS CAROLINA

Karel IV. se nedal odstrašit nezdary svých předchůdců, Přemysla Otakara II. a Václava II., kteří ztroskotali, když chtěli dát svému království psaná práva (zákoník), a velmi záhy po svém nastoupení na trůn se staral o kodifikaci práv. Jeho snaha dát státu závazný zákoník byla nesena především vůlí posílit moc panovnickou proti moci české šlechty. Základní politickou tendencí zákonodárné osnovy je proto úsilí o překonání právní rozdrobenosti, a tím je dán i její pokrokový ráz. Avšak ani králi Karlovi se nepodařilo zlomit odpor šlechty, která se z mnoha příčin stavěla proti „psaným právům“, protože si hlavně hájila své právo na zemském sněmu i na zemském soudě, čili jak se to tehdy nazývalo „svobodu práva“, o níž ještě půl století později výstižně hovoří Ondřej z Dubé (srov. čl. 134 v tomto výboru). Jednání Karlovo se stavy se protáhlo patrně na velmi dlouhou dobu. Lze předpokládat, že se práce na zákoníku, který se nazývá podle prvního vydavatele, Pavla Ješina z Bezdězce (1617), Majestas nebo Constitutiones, započaly brzy po Karlově nastoupení, pravděpodobně kolem r. 1348. Po nezdařeném jednání Karel sám listinou z 6. října 1355 svůj návrh odvolal, takže se toto dílo nikdy nestalo platným zákonem a zůstalo jen osnovou. Osud je však i dál stíhal: již ve zmíněné listině praví Karel, že původní text shořel, a tak se nám jeho znění dochovalo na mnoha místech dost nejasně.

Majestas byla původně napsána latinsky, záhy však byla přeložena do češtiny. Její překlad zachovává květnatý, ba až strojený sloh originálu. Leckdy narazíme na nesnáze překladatelovy, který nemá pro latinský termín obdobný český výraz, ale i tak nám překlad dosvědčuje velikou jazykovou vyspělost. Překlad lze datovat do první poloviny 15. století. Záhy vznikly z něho dva výtahy, summy. Tyto překlady a výtahy měly i po odvolání Majestas Carolina význam, neboť se jich v 15. století hojně užívalo jako opory pro výklad českého práva.

Následující ukázky z českého překladu Majestas Carolina jsou vybrány z typických částí. Podle vzoru cizích zákoníků, zvláště Justinianových Digest i našeho zákoníku českého práva horního Václava II. zahajuje se také Majestas Carolina předmluvou. Vybíráme z ní pět odstavců a po předmluvě jsou otištěny vybrané články vlastního zákoníku.

(I) Všeho světa stvořitel a zprávec, najvyšší spomocník jeden buoh, stvoření všeho najušlechtlejšieho člověka k obrazu a k obličejí svému učinil jest a maličko pod anjely umenšil, předkládaje jeho jiným stvořením. Toho když sprostného vyvedl a pravého, on svobodné vuole nepožívaje, kteréž mu jest z zvláščie milosti
5 pro duostojenstvie moc božská pójčila, v pohádky nesčislne vydav se i upletl.

(II) Z toho budúcie ščedie, otcovského zprznění hříechem zmazáno jsa, jakožto průtek od svého kmene v różnici nejasa, i vzbudilo mezi sebu nechuti a nenávisti. Nad sbožím panování, ješto vedlé práva přirození měla všem vóbec býti, a roztržiti jsúc na svých myslech, sbožie rozdělovali. Z toho každý svého vlastnieho
10 hledě a lakomstvem jsa pohanben, onen zlodějstva, onen zjevných lúpežuov vésti nepřestává.

(III) Pro kteréžto věci i také božské opatrnosti ponúčením jsú kniežata lidská stvořena, jimiž svoboda k hřešení má súžena býti a tichým a pokojným jistá
15 zprávy všeccky věci jednali, aby osoby i pře znamenajíce, mezi lidem zlodějstva a sváry súdili.

(IV) A tak z milosti božie království našemu českému, kteráž nápadem přirozeným na ny spadlo, jasnosti naše mysl bedlivá péči mnohú na se bráti počala, kterak bychom nedostatky rozličné, jež lidského pokolenie nestálé polozenie plodí, 20 rozmáhající se již přieliš v království našem, ústavně, opatrně i potřeby všeliké a spomoci obmyslili, abychme nebyli viděni, že bychme moci královské nám od boha dané zle užívali, a také obecné dobré a pokoj i utěšení poddaných, ješto nám to náleží, že bychme pro lenost odvrhli.

(IX) Protož tato ustavenie naše spasitedlná a sobě užitečná, věrní a najmilejší, 25 vesele přijměte a díky bohu vzdávajte, kterýžto skrze ny, v této věci služebníka, dal vám býti živu psaným právem, ješto ste od dávných časov v nejistém sídu mnohých násilníkův jhu ukrutnému hrdla podsazovati a rozsúzenie o svády často-krát ne vedlé cesty rozumu, ale vedlé vuole súdčieho přijímati musili. A poněvadž s boží pomocí dokonali sme diela svého počátek, všecky věci jeho milosti čistým 30 náboženstvím vzdávající, kde cti a k chvále jednorozeného pána našeho Jesu Krista, slavné trojice i všie říše nebeské od obecné viery křesťanské počnutí poctivé kázali sme.

(1) Najsvětější trojici, podstatu jednu a trojí osobu, kterúž ve jmě otce i syna i svatého ducha sprostně věříme a pevně držíme, a téhož syna pána našeho Jesukrista, 35 vykupitele našeho, boha pravého z boha pravého, rozeného z otce a člověka učiněného, z Marie panny porozeného, celú myslí a celým srdcem nábožně vyznáváme, chceme, aby veškeren lid království našeho českého, kterýžto známe, že jest křesťanský a věrný, tak jakož svatosvatá obecná a apoštolská cierkev věří, pokorně v poctivosti měl a vyznával, věrné naše poddané v křesťanském duchovenství nám 40 za bratří počítající, a jakožto synuov milostí otcovskú spasitedlně prosíme, aby snad cizích krajin poskvrnú od dřeveřečeného království mezi nevzdálených, jejich viery čistota a upřímá oddanost pod časem nebyla zmazána. A jiní také blázni a nemúdrí, obecné viery svatému učení odpórce, kromě božské pomsty věčných muk ve zlé pověsti jsúce, že velebnosti naše v nechut smrtelnú sú upadli.

(6) Kterak mnohá nebezpečensvie a veliké škody a biedy odlučováním dávno učiněným hraduov a práv, k královské spravedlnosti příslušejících a k jeho 45 stolu, staly sú se v království našem českém, tak dobře při královském duostojenství, jakožto při poddaných našich věrných utěšení a pokoji, dosti sme hojně svrchu pověděli i okázali statečnými duovody. Kteréžto všecky věci s boží pomocí v stavu slušném již šťastně sme položili. Ale že velmi často odvrácenie bývá těžšie než ne- 50 duh první, protož, aby to, což sme velikú prací pro úžitek obecného dobrého skonalí s našich poddaných obtěžováním i náklady lehce nezahynulo a neduhu horšieho nepřineslo, ale ovšem trvalo na věky, což věčně jest užitečné. Protož tiemto věčným a nikdy přerušěným ustavením s dobrým rozmyslem naším i radú umienili 55 sme za právo mieti, aby všickni králové přejasní, dědici a budící naši, na něžto v časy budící království naše české poslúpně neb z přiebuzensvie nápadu spravedlivého spadnutí by mělo, aneb i bez toho, jehož milostivý pán buoh rač stráž býti

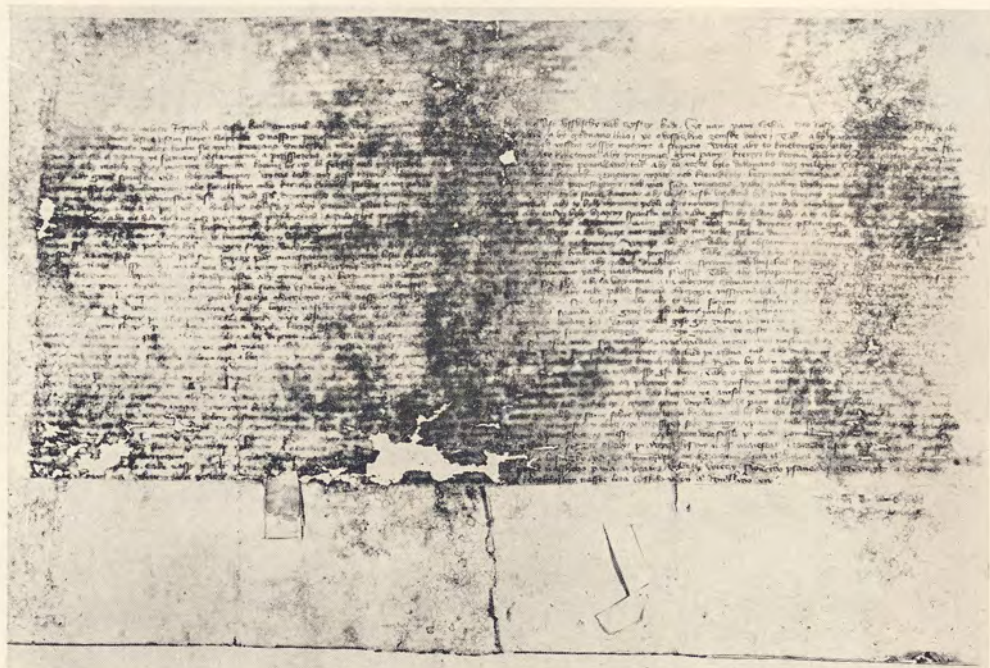
Ediz poverad da komoznyku fawy kon ze namentno pnyede gpfon mcho
namentno mcho ktwyng kchvrbt gowzicbu gest qolowuzie myta
poverad pprawuzen ze konje gowzicil.

Ediz zencicho wladiku qolowuzie khradi qawawo gey komoznykion
brastem pohnaty tyfem adoma fide zenu zistupy nagegria slay. az
goy zistupy woznystia tchfa qozen tyfem komoznyk fawy naspict tyfem
kewomus nagegria zenu woy czest pnystled.

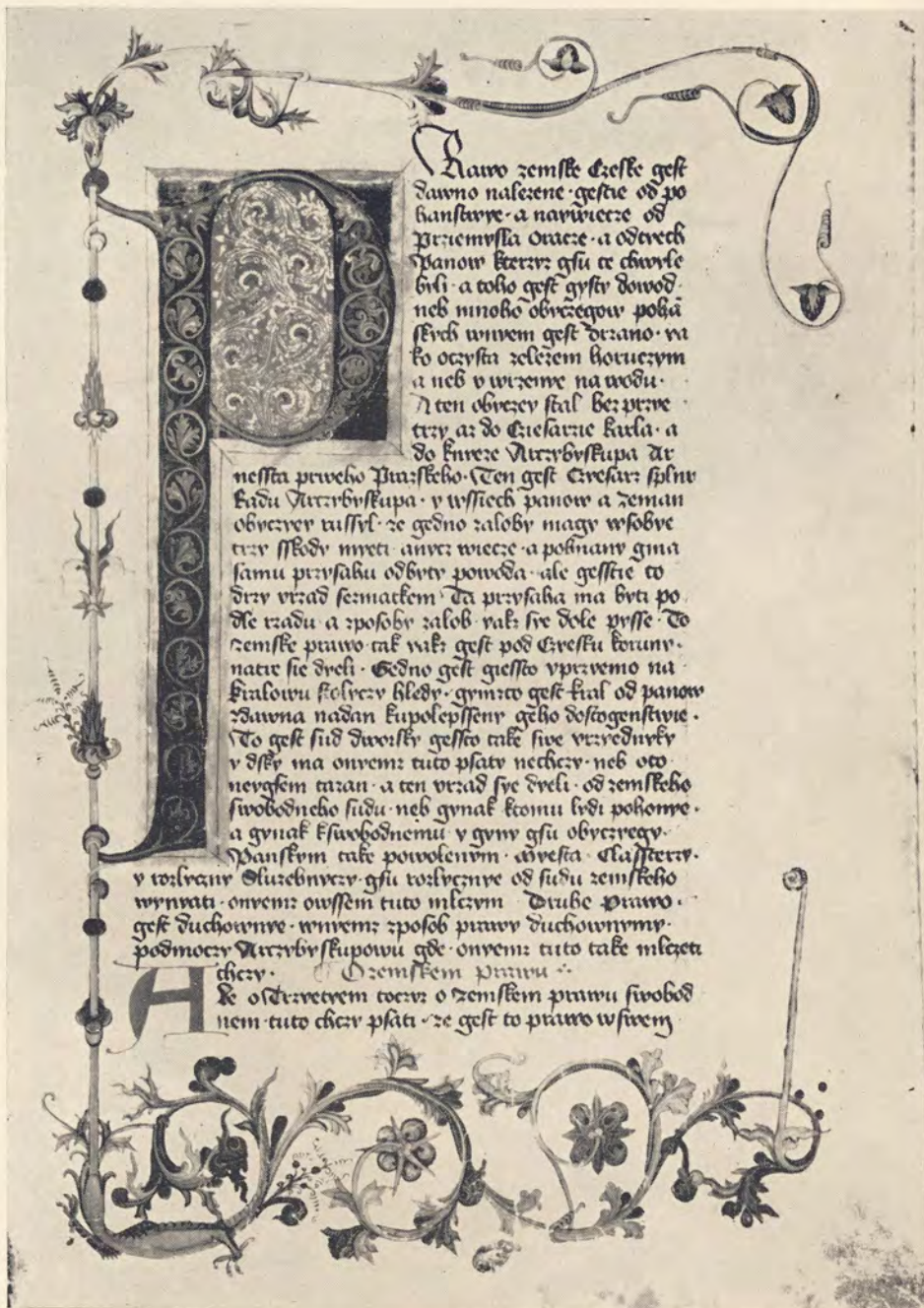
Ediz zencicho wladiku qolowuzie khradi zayue pnyew zidatc nez zprastie
qawawo gey brastem komoznyku pohnaty tyfem khradic apcom qawma
brastem komoznyk te zprawy konje gona qolowuzie khradic komoznyka ad
wyzada gend bud fawy qolowuzie wozna w dwoza fide zenu gcho zistupy
kewy qawuzie gchz qolowuzie apcom tyfem wcom mjestc wozent. Bud tyfem
oweho wozada poyal khradic naspcton. to woznyng apcom apct tyfem
acz khrac ktwc mychla pnystly gey adud nagegria chodie stoho stowc zuchoz
doman pohnaty. qolowuzie ota komoznyk tyfem mcho gawata fofu wogedno
stowc pnystly. czaz by gnyat woznyng tyfem qolowuzie zawaw. acz by koma
myta qawata. az by gnyat woznyng tyfem qolowuzie pnystly. ktwyng cal zstym khradic.

Ediz dize komoznyk wozna woznyng mychla khradic qolowuzie tyfem pwo of
awidatc tcho mychla woznyng. adwajana khradic khradic chczet tyfem
qolowuzie pwo fawy by gnd qolowuzie woznyng. sic awzta nagegryng mych
tyfem tyfem woznyng mychla mychla ktwyng pnystly adwajana
tcho mychla. woznyng gey komoznyk gnyatc by gnyat woznyng z
myta tyfem qolowuzie ktwyng wozna

Ediz sic pohnaty gey komoznyk wozna zidatc ze ho nagegryng pnystly
tyfem khradic pwo gna wozna ktwyng awdajana khradic woz
sic komoznyk wozna. aby qolowuzie ktwyng pnystly nagegria
woznyng dize czaz gnyat zawaw.

71. Listina krále Václava IV. z roku 1395
(Státní ústřední archiv Praha)

Davno zemské české gest
davno nalezene gestie od po
hanstare a nariviere od
prijemstva ovrze a odrech
panow kerz: gfu te chwile
bisi a toho gest gystv dovod
neb minoko obrzezgov pohá
streb unrem gest drano va
to ocrzta zelezem hotuezym
a neb v urzeme na vodu
A ten obrzez stal bez prve
trzy az do Ciesarne krala a
do knizez Atrrbyskupa Ar

nessia prveho Pia:steho. Ten gest Ciesar: splnu
kudu Atrrbyskupa v vsicich panow a zeman
obrzerev ruffel ze gedno zaloby magy w sobre
trzy skody myeti auz: wiece a poknany gina
samu przysahu odbvy poweda ale gestie to
dru vrzad semarlem da przysaha ma bvti po
de rzadu a zposobv zalob ruk: sve dele vyse. To
zemské pravo tak ruk: gest pod Cressu konun
nate sic drel. Gedno gest giesio vprzemo na
kialowu kelre: v hledv gmyto gest kral od panow
dawnu nadan kupolepseny geho dostogenswie
To gest sud dwoitky gestio take sve vrzedurky
v dky ma onrem: tuto psaty nechcy neb oco
nengsem taran a ten vrzad sve drel od zemského
swobodneho sudu neb gynal komu lidi pokome
a gynal k swobodnemu v gyny gfu obrzerev.

Panskym take powolenym advesta clasterev
v rozrcanv slucebnycv gfu rozrcnre od sudu zemského
wynyati onrem: owsem tuto mlczym. Druhe pravo
gest duchownre unrem: zposob pravy duchownymv
podmocy Atrrbyskupowu gde onrem: tuto take mlczetv
chcy. Zemském pravy ..

Ale odz:retrem toczv o zemském pravy swobod
nem tuto chcy psati ze gest to pravo w swem

že by právem volenie na koho spadlo, ihned v jednom mesiaci pořad prišlém ode dne nápadu neb volenie takového čtuce, mají svatého čtenie knihy položiec před ním, zjevně ohlásiec, provoláním, to věz, neb biřicovým ohlášením v tom toliko 60 miestě, kteréž sobě voliti bude, oběma rukama svatosvatých čtení se dotkna, aby učinil slavnú přísahu, že nikdy věčně, sám ani skrže jiného, tajně neb zjevně, nahlas neb pokútně, zemí ani měst neb práv královských a k jeho popravě spravedlivé příslušejících neb k stolu, kteréžto věci rozdielně a po kusu v toto spasitedlné ustanovenie vložití a vepsati prikazujem, aby nižádné nevědomie nemohlo býti zamýšleno, ani kterou pochybnost v tom zploditi, a také ani jiných věcí k nim příslušejících neb přispojených buďto v cele neb v kterém dielu, společně neb rozdielně, nerozdadie ni prodadie, ani zástavú zavieží, aniž těch věcí komu buďto snad k úřadu neb chování poručie neb dadie, věčně neb za chvíli určenú, nerozdělí toho, ani 70 popravie, ani poměnie . . .

Hradové a práva, ješto nikoli odlučována ani proměněna mají býti, jsú tato:

V Polště čtyři města, to věz Vratislav, Nové Město, Hlohov, Frankštejn, a dva hrady, Sobotka a Borov.

V Budyšině v krajině jsú dolepsaná města, totiž Budyšín, Gerlice, Libava, 75 Lubáň, Kamenec.

V Čechách jsú dolepsaná města: Praha, Králův Hradec s lesem, ješto Albrechtec slóve, Chrudim, Plzeň, Havelsverd, Nymburk, Žitava, Litoměřice, Žatec, Perno, Most, Kadaň, Tachov, Domažlice, Piesek, Budějovice, Čáslav, Hora Kutna, Kúřim. A tito hradové vdole psaní: Kladsko, Frustemberg, Lichtenburk, Bezdězie, 80 Kúnikštejn, Loket, Přimda, Pretenštejn, Hrádek, Karlštejn, Zviekov.

A vdole psaná města, kteréžto v zástavě jsú, to věz, Cheb, Flos a Parkštejn, nemají od koruny odtržena býti, leč by říší vykúpena byla.

(10) Poctivá a výborná města královstvie našeho českého jsú Praha, Vratislav, Budyšín a Kutná Hora, naší královské velebnosti najmilejšie. A jakož tato města 85 nad jiná královstvie řečeného ctnostmi a zralostí měšťan jsú povýšena a množstvím lidu, tak také chcme, aby před královskú výsostí počestností, duostojenstvím i chválú zvláštní byla ozdobena a najviece tiem, což královského duostojenstvie ke cti a všech věrných k stavu pokojnému a tichému hledí. Protož tohoto ustanovenie mocí opatřili sme, aby zřiezeno bylo, že všichni králi naši čeští budúci jasní, kteří 90 v tu dobu budú, udá-li se jim kdy do měst svrchupsaných neb do některého z nich přiblížití se, prvé než přípravy královského korunování na se vezmú nebo potom, měšťeně z těch měst poctivě a slušně vyjítí mají a králově milosti před ním stojiec, na znamenie čistého náboženstvie a čistoty viery, klíče městské poctivě mají nésti. A prvé než klíči dáni budú a král do toho města vendě, učiní najprv přísahu slavnú, 95 dotkna se svatosvatých čtení poctivě, ne na koni jeda, ale s koně sseda, ke cti boží před nimi přede všemi, že po vše časy života svého dobrú věrú bez umenšenie a okolkuov všelikých zachová a zachovati káže uplně ustavenie neb práva učiněná panem Karlem, českým králem přejasným a poctivým předkem svým, aby neodlučoval měst, hraduov a práv království a poruce českému, ku popravě a k stolu jeho příslušejících.

100

(19) ... za právo ustanovujem, aby žádný úředník, kterěz koli poctivosti duostojenstvím neb posluhování úřadu se stkvěl, nebyl k súdu jednán neb sazován od žádného v království našem již řečeném ani v miestech zvláštních, ješto by neuměl rozuměti a mluviti hlaholu neb jazyka českého obecného, kterýžto slovenský nazýváme, leč však z milosti zvláštie královské byli-li by kteří, jež by snad napravón a cti chválené shromáždění neb umělost listův hodny učinily, aby jim ty úřady mohly pójčeny býti.

(20) Aby pravý v království našem českém šel súd a žádná aby příčina ostavena nebyla ku poblúzení od pravé cesty, za právo vypoviedáme, aby v každé krajině, jakož jest obyčej, páni třie v počet zjednáni byli v úřad větších poprávci a tresktateluov a jiní urození třie týmž obyčejem i počtem po všech miestech, jakož jest obyčej, za menšie poprávce, aby ustanoveni a zřízeni byli. Nebudte jednáni ani usazováni, by dva z těch tří měla bratry sobě býti.

(27) Dsky, kterěz písařem zemským zjednány býti mají, také i s tiem písařem držány a chovány mají býti na našem hradu pražském, to prikazujem, leč by dsky, ješto by byly o dědictva a o pře dokonalé již složeny, kterězto, jakož obyčej byl jest dávný, chcme zapečetěné najprv od nejvyššieho komorníka a od najvyššieho súdece a purkrabie našeho pražského aneb od řečeného písaře zemského v sakristě hlavnieho kostela pražského, aby byly ostřiehány a nikoli nebyly odvierány, leč pod najvyšším komorníkem a před pány zemskými, jakož jest obyčej.

(31) Slušně dopúštíme v kostky hráti chtějícím všem o hotové peníze, toliko svobodně. Ale pójčky žádnému nedopúštíme činiti v té hře, krom do jediné kopy na penězích, to věz hotových, nic jinak. Pak ktož proti tomu učinie, což pójčí, ztrať to a tolikěz do naše komory jménem pokuty dlužen buď splniti, aníž přinucen bývaj ten, komuž jest pójčeno, by z většie odpověděti měl tomu, ktož mu jest pójčil mimo svrchupsanú summú peněz, to věz, mimo kopy.

(32) ... túto výpovědi věčnú za právo ustanovujeme, žádnému aby neslušelo, buď kterého koli stavu, povýšení neb duostojenstvie, pánu neb člověku obecnému, sbožie svého všelikého v krajinách řečeného královstvie zasazeného zcela neb rozdielně nižádným rozumem ani při dáti, prodati, převěsti nebo jiným kterýmž buď odlučování zápisem proměnití k osobám, městóm neb sboróm nebo v ruce mrtvé neb v jiná místa všelikého pokolenie osob, kterězto osoby samy svými životy z toho sbožie nemohly by z práva slúžiti a hotovy býti královskému způsobení a prikázání ...

(37) Lidského snábdění rozšafná opatrnost z skutkuov minulých budúcieho jednánie běre sobě příklad a tak potom móż budúcím příhodám hodným lékařstvím vstřiec jíti, když chce na ty příhody patřiti pílně, kterěz sú přede šly. Dávno zajisté přejasná někdy kněžna, český král manžel jejie když jest umřel a pochován, poostaviv dietky v tom královstvie, kteríž děditi měli, vzdala se druhé za někakého pána královstvie téhož. Pro kterúzto věc, kterak mnohé v tom království přišly sú różnice a škody, královstvie toho trhání a mrzká bůfe. Zdá se nám pro hodnú příčinu světější to zamlčeti, než nynějšieho písmá dlúhú řečí na jevo vyněsti. Ale aby v tak

nebezpečné vlnobitie mořské urozeného královstvie našeho lodička neveřla, svatým ustanovením tiemto umyslili sme zjednati: Jestliže by kdy potom událo se
145 jasné králové české korunované, to věz, jakož slušie a obyčej jest, posvátným olejem
mazané, vdově zuostalé, druhé vdávati se některému kniežeti, pánu neb jinému
některému zeměninu královstvie řečeného, králová svrchu řečená od práva svého
věna ihned buď odlučena a od královstvie již pověděného pokutú pomstu vypově-
děnie věčného má nésti . . .

150 (38) . . . túto výpovědi věčnú umienili sme zřiediti, aby všickni budúcie
čeští králi, kteříž toho času v království budú, králi přejasní, v šesti měsících pořád
ode dne uvázanie čtúc, byli povinni, povolajíce kniežat, pánuov, vládyk i všie obce
královstvie českého, všicku hodnú slavnost zachovávajíc, jakož obyčej do sie chvíle
byl, korunú královskú skrze ruce posvátné pražského arcibiskupa neb preláta ji-
155 ného, když by kostel pražský snad arcibiskupa neměl aneb že by arcibiskup toho
učiniti nechťel aneb k tomu dostatečen nebyl, šťastným štěstím přeslavně za král
korunován býti. A v témž času přejasná kněžna, manželka jeho králová, kdy koli a
kolikrát událo by se králi ženu pojímati, též korunú aby byla korunována. Neb
hodné jest, aby ti, jež opatrnost božská spojila jest v jedno, ti aby přijali rozmnož-
160 nost takéž chvály.

(39) Blud přetěžký, najsvětějšímu náboženství protivný i škodlivý stavu a
pokoji nábožných našich věrných milých, zprostřed stáda lidu našeho křestanského
královstvie našeho českého uplně vypleti mieniece, za právo činíme, aby nižádné-
mu v mezích královstvie neslušalo železem rozpáleným neb vodú studenú čaro-
165 vati, ani jiným kterým druhem čaruo v k tomu podobným uvoditi, ani jich požívati
pro kterou příčinu, buďto snad porušení panny neb cizoložstva chtě dojíti, jakožto
se někdy dálo, shledali sme aneb jiným kterým koli vymyšleným obyčejem, pod
pokutú, ktož by to činil, takovúto, neb že by radu neb pomoc kterým dával, aby
cti zbaven byl a sbožie jeho do naše komory obráceno bylo. A kdež by sám mohl
170 popaden býti, nerci toho dopúštíme, ale prikazujem, aby ohněm neb vodú,
kterúž by věcí z tú dvú zhřeřil, konec mrzký svému životu vzal . . .

(50) Lesuov našich divné cizím i také krásné shromážděnie netoliko by-
chom je chtěli rozptýliti, ale také snažnú stráží ode všeho rubánie, leč bychom co
komu zvláště dopustili, zachovati mienie a nepoškvrněné věčně je jmieti chtiec,
175 prikazujem, aby žádný hajný náš, ani lovčí, ani která jiná osoba žádnú věcí nesměl
jich rubati, ani kterého dřeva z těch lesuov vyvésti, ani utratiti, neb prodati, leč
toliko súš anebo což by větrem padlo . . .

(64) Všelikého měřtěnína dědictvie svobodné, neplatné ani k městu přimě-
řené, kterýž bez dětí od svého života pošlých řádně umřel by, jakožto i vládyčie
180 sbožie, do komory královny slušie z práva a z obyčieje našeho královstvie.

(75) Kněžřtí děti aneb jiných lidí posvátných jakožto z práva obecného, též
i z královstvie obyčieje dobrého na svých otcuo v dědictva a sbožie by měli vstupova-
vati, toho uplně bráníme. Neb ta sbožie, jakož z práva slušie k království, do naše
královské komory chcem, aby spadla, i prikazujem, aby byla připsána.

185 (77) ... když koli který člověk z měšťan pánuov našich královstvie českého
 chtěl by zbýti pána svého a na královstvie se stěhovati, vezma odpuštění od svého
 pána, učiní-li to při sv. Martině, tehdy svobodně muož odstúpiti. Pakli jiný čas
 v roce, tehdy najprv rukojmie postaviti má hodné pánu svému neb jiným člověkem
 190 hodným miesto sebe osadě, ješto by na sv. Martin úrokem, robotú neb těžním
 dědin ten pán uplně mohl jíst býti, vezma odpuštění, bude mu přáno. Leč by
 snad pro některú příhodu ten pán měštěnána toho pro službu neb vladařstvie věcí
 neb peněz svých neb pro dluh nechtěl jeho propustiti, v také příhodě dopůstíme,
 aby jemu odpuštění nebylo dáno. Když však inhed na tom miestě ten pán před
 195 lidmi svými a před posly královského dvoru, kteříž o toho měštěnána výhosty žá-
 dali by, práva svého, kteréž praví, že proti němu má, okázati neobmešká. A ten
 měštěnin, když potřebie bude, před těmi posly i před lidmi má se řádně vyvésti,
 jakož obyčej jest ... A tyto věci chcem aby rozuměny i držány byly o sedlácích
 neb měšťanech všelikerych pánuov našich královstvie řečeného, kteříž by na dědiny
 panské čiež koli tak se měniti neb přestěhovati chtěli.

200 (127) Již jest konec Práv země české, jichž sú Čechové užívali za ciesaře
 Karla římského a krále českého, kterýchž páni, rytieři, zemané i všichni dobří lidé
 užívají i podnes v zemi české.

<I> 1 *spomocník* pomocník – 3 *předkládaje jeho jiným stvořením* dává mu přednost
 před ostatním tvorstvem; *sprostného* prostého, neučeného – 4 *pravého* nevinného; *zvlášti*
 obzvláštní – 5 *v pohádky* v hádky, ve spory; *upletl se* zapletl se

<II> 6 *šedie* potomstvo, děti (*posteritas*) – 8 *vóbec býti* společně – 9 *roztržiti jsúc*
na svých myslch jsouce nesvorní – 10 *jsa pohanben* zmaten (*confusus*)

<III> 12 *ponúcením* ponoukáním – 13 *svoboda k hřešení* zločinná zvůle, nevázanost
 (*criminandi licentia*); *súžena* omezena

<IV> 17 *nápadem* dědictvím (*successione*) – 18 *na ny* na nás – 19 *položenie* založení, po-
 vaha – 20 *ústavně* ustavičně, soustavně – 21 *abychme nebyli viděni* aby se nezdálo (ne potesta-
 te *regia nobis divinitus attributa videamur abuti*) – 23 *pro lenost* pro zanedbání (*negligen-
 tiaie otio resignare*)

<IX> 27 *podšazovati* skloniti, snížiti (*submittere*)

<1> 33 *podstatu* neměnitelný základ – 34 *sprostně* prostě, skromně – 42 *zmazána* poskvr-
 něna (*maculetur*)

<6> 45 *odlučováním* Karel IV. tu poukazuje na ztráty českého státu za předešlých pa-
 novníků, které, jak sám na konci tohoto článku praví, opět nahradil – 49 *statečnými* dostateč-
 nými – 51- 52 *skonali* vykonali – 52 *obtěžováním* přetěžováním; *náklady* výdaje – 56 *nápad*
 právo děditi – 57 *rač stráž býti* rač chrániti – 58 *pořád* po řadě – 59 *čtíce* počítajice – 62-63
nadhlas nahlas – 63 *k popravě* k soudu – 64 *k stolu* k trůnu – 67 *přispojonych* připojených –
 68 *ani zástavů zavieži* ani nezatíží zástavou, nezastaví (*non pignori obligabunt*) – 69-70
ani popravie, ani poměnie neutratí ani nevymění

71 *hradové* ... nejsou tu záměrně jmenována místa na Moravě, která tehdy byla samostat-
 ným markrabstvím pod vlastním markrabětem; mnoho z těchto míst nebylo po Karlu IV. v dr-
 žení českého státu, což dokazuje, že toto ustanovení M. C. nebylo nikdy provedeno; místa v části
 Slezska patříci tehdy k čes. státu, nyní v Polsku, jsou vysvětlena polskými jmény – 72 *Vra-
 tislav* Wrocław; *Nové Město* lat. *Novum Forum*, čes. Středa, nyní Šroda Śląska; *Hlohov*
 Głogów; *Frankštejn* u Vratislavi, Ząbkowicze – 73 *Sobotka* Sobótka – 74 *v Budyšně* ...
 v Budyšinsku – 74 *Gerlice* z něm. Görlitz, čes. Zhořelec, Zgorzelec – 75 *Lubaň* Lubań; *Kame-*

nec u Budyšína – 76 v Čechách vyjmenována jsou královská města; *Králův Hradec* místo správného Hradec Králové, t. j. královny choti věnné město; *Albrechtec* nepochybně královský hvozd směrem k Týništi nad Labem, jméno dosud zachované v názvu Albrechtic – 77 *Havelšverd* z něm. Habelswerdt, čes. Bystřice v Kladsku, nyní Bystrzyca Klodzka – 78 *Perno* v Sasku na Labi, něm. Pirna u Drážďan – 79 *Frustemberg* Svojanov u Poličky; *Lichtenburk* Lichnice u Čáslavi, čes. též Světlík, Světlice – 80 *Kúnikštejn* Králův Kámen na Labi v Sasku, Königstein; *Preteňštejn* Perkenstein, Sloup; *Hrádek* pův. jméno Křivoklátu; *Karlštejn* patrně nebyl uveden v pův. latin. znění, a proto také chybí v některých čes. překladech, protože byl dostaven asi r. 1356 až po odvolání M. C.; ale většina čes. překladů a summy uvádějí Karlštejn pro jeho pozdější veliký význam, kdy se stal (asi od r. 1367) místem pro úschovu zvl. korunovačních klenotů a korunního archivu – 81 *Flos a Parkštejn* v Hor. Falci

<10> 83 *pocivá* úcty požívající – 88 *hledí* přísluší – 91 *přípravy* odznaky (koruna, žezlo atd.) – 93 *na znamenie čistého náboženstvie* mylný překlad z latiny (in signum purae devotio-nis, t. j. oddanosti) – 94 *vende* vejde – 95 *sseda* sesednuv – 99 *poruce* moci

<19> 101 *pocivosti* úcty – 102 *posluhovánie* služba; *jednán* zjednáván; *sazován* dosazován – 104 *hlahol* řeč; *slovenský* slovanský, protože označení „český“ má tu význam státo-právní – 106 *chválené* chvalitebné; *umělost listův* za Karla bylo zvl. v kanceláři mnoho cizích znalců, od nichž nebylo možno žádat znalost češtiny

<20> 108 *pravý* spravedlivý – 108-109 *ostavena nebyla* nezůstala – 110 *v úřad...* v originále: in officio majorum scabinorum seu justitiariorum vel correptorum – 113 *bratry* (aby byli vyloučeni podjatí příbuzní soudci)

<27> 114 *dsky* zemské desky (protože se nám nezachovala instrukce pro české desky zemské, je tento článek velmi důležitý tím spíš, že se obsahově shoduje s Karlovou instrukcí pro desky moravské) – 116 *o dědictva* o pozemkové vlastnictví; *dokonalé* rozhodnuté – 119 *hlavníeho kostela* sv. Víta v Praze na Hradčanech (srov. obdobu uložení desk moravských v Brně u sv. Petra a v Olomouci u sv. Václava)

<31> 123 *to věz* tedy, to jest, totiž

<32> 127 *túto výpověď* článek počíná delší úvahou – 128-129 *člověku obecnému* nešlechtici – 129 *zasazeného* usazeného – 130 *rozdielně* rozděleně; *při* mylný překlad lat. causa, správně: důvod nabytí – 131 *kýmž buď* kterýmkoli – 132 *v ruce mrtvé...* t. j. zákaz nabytí majetku osobami právníckými (na př. městy a zvl. církví, latinsky manus mortua), u nichž nahromaděný majetek zůstával trvale a nebyl již dále převáděn ani dědictvím – 133 *zpsobenie* nařízení

<37> 135 *snábděnie* poznání, pozorování – 136 *hodným lékařstvím* vhodným lékem – 137 *Dávno...* poukazuje na události, kdy druhý manžel královny vdovy se ucházel o trůn a tím vznikly rozbroje v zemi; tak tomu bylo v českých dějinách u Kunhuty Uherské (1. manžel Přemysl Ot. II., 2. manžel Závíš z Falkenštejna) a Elišky Rejčky (1. mž. Václav II., 2. mž. Rudolf Habsburský), po př. Violy Těšínské (1. mž. Václav III., 2. mž. Petr z Rožmberka) – 138-139 *poostaviv dietky* zůstaviv dítky – 139 *vzdala se druhé* vdala se po druhé – 141 *hodnú* vhodnou – 142 *světěji* lepší, vhodnější – 146 *druhé* po druhé – 148 *věna* zejm. t. zv. věnná města (Hradec Král., Chrudim, Vys. Mýto atd.), z nichž královna vdova měla své příjmy – 148-149 *pomsta vypověděnie* trest vyhoštění

<38> 152 *uvázanie* nastoupení na trůn na rozdíl od korunování; *čtúc* počítaje – 153 *do sie chvíle* do této chvíle – 156 *dostatečen* schopen; *za král* za krále – 157 *králová* manželka králova – 159 *rozmnožnost* znásobení, zvětšení

<39> 164 *železem...* srov. články 53 a 68 Řádu pr. zem. (zde str. 784) a čl. 10 Práv Ondřeje z Dubé (zde str. 805-806) – 166 *dojiti* dopátrati se, vyšetřiti – 170 *nerci* neřku-li, tím méně

<50> 173 *snažnú* pečlivou

<64> 178 *neplatné nepoplatné* – 179 *bez dětí bez pokrevního příbuzenství* (staré čes. právo neznalo jiného dědictví než rodového; nebyli-li tu takoví dědici, nastala odúmrtí, která spadla na král. komoru)

<75> 181 *lidí posvátných kleriků; z práva obecného* podle práva a procesu římsko-kanonického

<77> 185 *člověk z měšťan pánuov* obyvatel poddanského městečka (čl. je svědectvím tuhého poddanství a omezení svobody stěhovací) – 186 *na království* do královského města; *vezma odpuštění* vezma dovolení k odchodu, t. zv. výhost – 187 *sv. Martin* obvyklý termín (11. listopadu); *odstúpiti* odejít, opustit místo – 189 *miesto sebe* musil osadit jiným, aby vrchnosti neunikla pracovní síla; *těžním* vzděláváním země – 193 *ihned* ihned – 194 *vyhosty* propuštění (z poddanství) – 196 *vyvésti* ospravedlnit

ČESKÁ LISTINA

Český jazyk proniká do listin poměrně dosti pozdě. Nemůžeme přesně stanovit dobu, kdy se tak stalo. Čeština patrně zdomácněla nejprve v písemnostech rázu soukromého, tedy v listech, kdežto do písemností právnických, do listin, se dostávala jen pokenáhlu, protože soutěž s vytríbenou latinskou listinou byla příliš nesnadná. Zatím co ve velkých městech, kde vládoucí vrstva byla německá, vyhotovovaly se již vedle listin latinských i listiny německé, podobně jako tomu bylo i v kancelářích zeměpanských, v menších městech a ve vsích převážně českých, když se sjednávaly písemné smlouvy, dávalo se tak česky. Ale tyto nejstarší české listiny se nám nezachovaly až na nepatrný příspěvek na zakládací listině litoměřické, o které byla již řeč v oddílu prvním pod č. 3 (str. 775). Svědectvím toho, že však předcházela delší vývoj, je fakt, že nejstarší dochované listiny mají již pevnou formu zcela obdobnou listinám latinským, od nichž přejímají i způsob mluvy, kterou někdy dovedněji, jindy méně způsobile napodobují. Proto i v našich právních listinách, jimiž se zakládá nějaký právní stav nebo poměr, můžeme již rozlišovat zcela jasně jednotlivé částky (formule), které se opakují s nepatrnými změnami, jak si toho vyžaduje případ, který listina právě řeší. Tyto formule, obdobně jako tomu je v latinských listinách, svědčí, že jejich čeští skladatelé je znali dokonale a měli na mysli nebo dokonce napodobovali jako předlohu starší listiny české, které se nám nedochovaly.

Za nejstarší českou listinu nám dochovanou považujeme nyní listinu z roku 1370 (je sice datována rokem 1371, ale to proto, že se ve 14. století ještě měnil letopočet už na Hod boží vánoční a nikoliv na Nový rok; listina tedy spadá podle našeho počítání ještě do roku 1370). Překvapí pevností a jistotou a dobrou českou dikcí. Její skladatel nebyl jistě učený písař, protože se neostýchal vnést do ní nářeční tvary. Právní mluva je naproti tomu neurčitá, ale ta spadá na vrub písaře, který listinu skládal. Proto se můžeme jen domnívat, že šlo o postoupení práva honitby nebo vůbec užitku z lesa, na tehdejší dobu poměrně cosi nového, pro co nebyl český právní výraz ještě dosti ustálen.

1 Vezte to všickni, ktož vidie tento list anebo slyšie čtúce, že jáz Pešl tak řečený Neumberger, meščenín Večšieho mesta pražského, před urozeného mužě před pana Bočka z Kunstáta tak řečeného z Poděbrad předstúpiv, tu sem jeho snažnú prosbú prosil, aby mi ráčil toho přieti do své vôle, abych mohl ve Psářích
5 v tak řečeném Háji, na jeho, což on tu jmá pan Boček dřieve menovaný, na tom vóli jmieti až do jeho vôle a doněvadž by mi toho ráčil přieti. Tu pak dřieve řečený pan Boček vzezřev na mú prosbu, i odpustil mi tu na svém, což on tu jmá, volnu býti anebo vóli jmieti pod takúto úmluvú: Když by kolivek on pan Boček mně anebo